

KÜLTÜR PROBLEMLERİ VE TÜRK İNKILÂBININ HEDEFLERİ

Abdullah SAYDAM*

İnsan toplulukları üzerinde araştırma ve inceleme yapan pek çok ilim adamının farklı şekillerde tarif etmelerine rağmen genel olarak **kültür**; insanların ve insan topluluklarının hayat safhasına geçirdikleri inanışlar, düşünceler, hayaller, yaşayış şekilleri, örf ve âdetlerin tamamını ihtiva eden sosyal bir vakıadır. İnsanın hissinde, heyecanında, giyiminde, kuşamında, evinin dekorasyonunda, futbol maçında, boğa güreşinde hep bir kültürün etkisi görülür. Bu sebeple insanlar ait oldukları kültürlerle vasıflandırılırlar. Milletlerin farklılığı oranında kültürel farklılaşma, kültürel farklılaşma oranında da kültürler arasında hakimiyet mücadeleleri baş gösterir. XIX. asır antropologları tarafından Batı kültürünün en yüksek ve numüne bir kültür olduğu şeklindeki anlayışları artık terkedilmiş ve her cemiyetin, hatta her sosyal grubun kendine has bir kültür sistemine sahip olduğu kabul edilir olmuştur⁽¹⁾.

Kültürün insan hayatındaki vazgeçilmez önemine karşılık Türk toplumunda bu konular üzerinde araştırma ve inceleme faaliyetleri oldukça yakın zamanlara rastlar. Tanzimat Dönemi sonrasında bu tür çalışmalar olmakla birlikte daha ziyade, sağlıklı çalışmalar II. Meşrutiyet ile birlikte başlamıştır. Bu dönemde ve Cumhuriyet yıllarında toplumun çözülüşünü, yıkılışını önleyebilmek, yenileşmeyi ve çağdaşlaşmayı temin edebilmek için yöneticilerin de teşviki ile sosyal problemlerin incelenmesi yolunda verimli çalışmalar yapıldı. Ancak hiç bir zaman yeterli olmadı bu çalışmalar. Özellikle yapılan değerlendirmelerde yer yer aşırı hükümlere varılması yeterli fayda sağlayamadı.

Nitekim **Batı Kültürü** hakkındaki yargılar, Türk kültürünün ömrünü tükettiği şeklinde kararlar verilmesine kadar vardı. Kurtuluş Savaşı öncesindeki bazı değerlendirmeler, İbni Haldun'un yenilen bir toplumun içine

(*) K.T.Ü. Fatih Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

(1) Bahaeddin Yediyıldız, «Kültür ve Yenileşme», **Türk Kültürü**, sayı 231, s. 527.

düştüğü psikolojik durum ile ilgili kanaatlerini haklı çıkaracak seviyede idi. Batının her alandaki üstünlüğü yüzünden toplumun ancak istisnasız her sahada batıyı taklit etmesi ile ayakta durabileceğine inananlar önemsenmeyecek derecede değildi. Pek çok aydınının, İbni Haldun'un dediği gibi, «kendini gâlibe benzetmeye çalıştığını, kılıkta-kıyâfette, binme ve nakliye vasıtalarında, silahlarda, bunun yapılışında ve şekillerinde daha doğrusu tüm sair hallerinde onun gibi olmaya çalıştığını» görmekteyiz.⁽²⁾ Meselâ Abdullah Cevdet'in çıkardığı *İctihât* dergisinde Kılıçzâde Hakkı imzasıyla çıkan şu yazı, bu açıdan dikkat çekicidir.

«Gene bağıra bağıra halka anlatacağız ki, değil Asya'ya çekilmek, kutuplara firar etsek Avrupalılar gibi düşünmedikten, Avrupalılar gibi çalışmadıktan sonra dahi yakamızı bırakmazlar, mukaddes dinimizin ve milliyetimizin varlığını muhafaza ettirmezler. Bugün Avrupa'dan taredtiler, yarın dünya yüzünden kaldıracaklardır»⁽³⁾.

1913 yılının siyasî, askerî ve iktisadî bakımdan bunalımlı günlerinde yazılan bu düşünce Birinci Dünya Savaşı, Mütareke ve Kurtuluş Savaşı yıllarında hayli değişmelere uğradı. Genç Cumhuriyetin yöneticileri, Osmanlı Devletini yıkıma götüren zaafılardan uzak, Türk Milletini huzur ve refahını sağlayacak sistem arayışları içersinde idiler. Hatta Millî Mücadele devam ederken bu yolda bazı teşebbüslere girişilmişti. Çünkü problemin temeli kültürel unsurlara dayanıyordu ve çözümünü de ancak bu yolla gerçekleştirilebilirdi. O halde kültür problemlerinin neler olabileceği üzerinde durmak gerekir.

KÜLTÜR PROBLEMLERİ

İster dinî, ister felsefî menşeli olsun, her sosyal sistemin hedefi mensuplarını daha mutlu ve daha insanî bir hayata kavuşturmadır. En ilkelinden en gelişmişine kadar bütün sistemler, bu hedefi açıkça ilan

(2) İbni Haldun, *Mukaddime*, Haz. Süleyman Uludağ, Cilt, I. s. 465-466. İbni Haldun, takliti şöyle izah eder: «İnsan, kendisine galip gelende bir kemâl bulunduğuna itikat eder ve ona boyun eğer. Ya tazimde bulunulması gerektiğine inandığı kemâli dikkate aldığı için böyle hareket eder ve kendisindeki inkıyâd halinin (kendisini teslim etme), «tabii bir galebe»den değil, gâlipteki kemâlden ileri geldiği yolunda bir hataya sürüklenmiş olduğu için böyle davranır. Böyle bir yanlışlığa düşülmesi ve bunun aralıksız devam etmesi bir itikât meydana getirir, bir inanç ortaya çıkarır. Bunun neticesi olarak gâlibin bütün yol ve yöntemlerini benimser, ona benzemeye çalışır».

(3) Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ankara, 1981, s. 31 (*İctihât*, sayı 58, 14 Mart 1329/1913).

ederler. En azından bu bir sosyal vaaddir. Gerçekleşmesi ümit edilir. Bu durum insanı cezbeder. Eskiden beri ortaya çıkan sistemlerin, hep iyiye, doğruya ve güzele kavuşma iddiasının sebebi budur. Her inanç, fikir, kültür kendisini, doğru kabul eder, yani inhisarcıdır. İşte bu yüzden tarih boyunca farklı kültürler arasındaki mücadeleler hiç eksik olmamış, pek çok problemler ortaya çıkmıştır. Bu problemleri çözebilen kültürler varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır.

Genel olarak kültür problemleri şöylece sıralanabilir :

1 — Kültürün Yaşanması :

Kültür bir hayat tarzıdır. Yaşandığı müddetçe varlığından söz edilebilir. Yaşanmayan kültür ömrünü tamamlamış, tarih olmuş demektir (Sümer, Hitit, İnkâ kültürü gibi). Bunlar ancak etnografik malzeme olmak durumundadırlar. Bir kültürün yaşanabilmesi, çağın saldırılarına karşı koyabilme gücü ile orantılıdır. Millet, fertlerini öz kültürü ile özdeş kılabilirse kültürün yaşanması mümkündür. İnsanın her anı kültürün denetimi altında olduğundan, kişi hayatında, dolayısıyla toplum hayatında kültürün otoritesinin sağlanması bir kültürün devamlılığı için şarttır.

«İnsanlar, bir başka şekilde ifade edecek olursak, hareket ve faaliyetlerini —bu hareket ve faaliyetler ister dinî merasimler, ister hayatını kazanma yolları, ister siyasî faaliyetler veya saldırganlık olsun— kendi inançları ve tutumlarına göre yönetirler. İnanç ve tutumların fert için böyle büyük ve önemli görünen bir rol oynaması, sosyal davranışı tahlil ederken inanç ve tutumlardan vazgeçemeyeceğimize bir delil teşkil ediyor»⁽⁴⁾.

«İnançsız bir insanın psikolojik varlığı düşünülemez, zira bu insan devamlılığı olmayan bir varlık demektir. İnançların ferdi şahsiyette oynadığı temel rollerden biri de onun psikolojik dünyasına bir yapı ve devamlılık kazandırmaktır. İnançlar, ferdin dünyasını inşâ eden birer blok gibidir»⁽⁵⁾.

Kültürün varlığı ferdin devamlılığını sağladığı gibi, aynı şekilde milletin de devamlılığını sağlayan en önemli unsur olduğu görülmektedir. Hatta bu bakımdan kültür, bir millî savunma aracıdır. Çoğu zaman askerî harekâtlarda dahi kültür, silah, araç ve gereçlerden daha büyük yer tutar. Askerin moral gücü, zaferi kazanmak yolundaki imanı, birlik ve itaat hissi, tamamıyla kültürün tezahürüdür. Nitekim Atatürk, Sakarya Savaşı'ndan önceki o gaileli günlerde, 15 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif

(4) David Krech-i Richard s. Crutchfield, Sosyal Psikoloji, Çev. Erol Güngör, İstanbul, 1980, s. 177.

(5) A.g.e., s. 181.

Kongresi'nde «Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken, onlara bilhassa mevcudiyetiyle, hakkıyla, birliğiyle taâruz eden bilumûm yabancı anasirle mücadele lüzumu ve efkâr-ı milliyeyi kemâl-i istiğrâk ile her mukâbil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir» demektedir⁽⁶⁾. Atatürk, çeşitli zamanlarda yaptığı diğer konuşmalarda da, doğudan ve batıdan gelen bütün tesirlerden uzak, millî seciyemize ve tarihî değerlerimizle uyumlu bir millî kültürü benimseyip, yaşayıp, düşünman unsurlara karşı korumak gerektiğini belirtmektedir⁽⁷⁾.

2 — Kültürün Geliştirilmesi

İnsanlık sürekli olarak bir gelişme göstermektedir. Gelişme ve yenileşme, çağdaş olmanın zorunlu kıldığı bir hususdur. Kültürün her devirde yaşayabilmesi için aynı zamanda, çağın getirdiği bazı ihtiyaçlara cevap verebilecek kabiliyette olması gerekir. Çağın ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir kültür yaşandığı takdirde **gerilik**, kültürün kendisini değiştirmesi halinde ise **yabancılaşma** ortaya çıkar. Bu sebepten dolayı yapılabilecek şey, millî kültürün kendi sistemi içerisinde problemleri çözebilecek bir kapasiteye ulaşmasıdır. Ancak çağdaşlaşma derken, «eskiden kopuş, batıyı ya da bir yabancı kültürü taklit, sadece şehirleşme, teknik ve maddî refahı yeterli görme, kapitalizmi veya sosyalizmi benimseme, maneviyâttan kopuş veya yalnız maneviyâta bağlanış, istisnasız her fikre açık olmak» çağdaşlaşma değildir. Çağdaşlaşma; tahlildir, sentezdir, keşiftir, icattır, yani yaratıcılıktır. Çağdaşlaşma kavramının temelini ilim ve yaratıcılığı koyduktan sonra, toplumun ekonomik açıdan sanayileşmesi, sosyal açıdan değişmesi, kültürel açıdan şahsiyetleşmesi, siyasî açıdan istiklâl kavuşması her halde zor olmayacaktır. İstiklâl, sanayileşme, şahsiyet ve değişme çağdaşlaşmanın dış görünüşüdür. Bunlarla birlikte, insanın ve toplumun mesut, müreffeh, faziletli, hür kılınması ve manevî arzularının tatmini ile çağdaşlaşma, ileriye dönük kalmak şartıyla tamamlanmış olur⁽⁸⁾.

Atatürk'ün de üzerinde çok durduğu ve ısrarla bir hedef olarak gösterdiği çağdaş devletin temeli çağdaş olabilen, yani gelişebilen bir kültürdür. Atatürk gelişmeden, ilerlemeden, yenilikten bahsederken millî kültürün temel yapısı içerisinde bir gelişmeyi kasetmektedir. Nitekim gelişmede takip edilecek yolu şöyle göstermektedir: «Millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü iliminden, keşfiyatından, terakkiyâ-

(6) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1959, Cilt II, s. 16-17.

(7) Yedi yıldız, A.g.m., s. 539.

(8) Bayram Kodaman, «Çağdaşlaşma, Atatürk ve İlkeleri», Türk Kültürü sayı: 232, s. 590-591.

tından istifade edelim, lâkin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz»⁽⁹⁾. **Onuncu Yıl Nutkunda** da Atatürk, Türk milletinin çalışkanlığını, gelişmeye olan temayülünü, ilme bağlılığını, sanata olan sevgisini belirttikten sonra hedefin «Millî Kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak» olduğunu vurguluyor ve «Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulan medenî vasfı, geleceğin medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır» cümle suretiyle gelecekte ne kadar ümitli olduğunu göstermiş oluyor.

Gerçekten de, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında bazı olumsuz örnekleri bulunmasına rağmen, Türk Kültürü temel yapısı itibarıyla gelişmeye açık, ilmî verilere kolayca adapte olabilen, ilmî araştırma ve incelemeyi teşvik eden bir kültürdür. Nitekim Türk düşünce hayatının önemli kaynaklarından olan **Kutadgu Bilig**'de bilgi ve akıl ile ilgili pek çok beyit vardır. Meselâ Yusuf Has Hâcib şöyle demektedir :

— «Akıl karanlık gecede bir meş'ale gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.

İnsan akli ile yükselir, bilgi ile büyür; bu ikisi ile insan itibâr görür»⁽¹⁰⁾.

İşte Türk kültürünün temelindeki bu gelişme ilime-teknîğe temayül etme, Cumhuriyet dönemindeki gelişmelerin kaynağını oluşturmaktadır. Atatürk'ün maksadı, temeli tahlil ederek Türk kültürünün Asya'da, Anadolu'da, Balkanlarda gerçekleştirdiği sentez safhalarının sırlarını, Türk milletinin kabiliyet ve özelliklerini keşf etmek ve sonunda eski-yeni, millî-avrupai, kaybolmuş ile mevcut olan arasında sentez yapıp yeniyi meydana getirmektir. Bu yeni hem çağdaş olacak, hem de millî. Bu şekilde toplum ve kültür, millî ve evrensel bir şahsiyete kavuşarak hem alıcı, hem verici hem de daima dinamik bir yapıya sahip olacaktı⁽¹¹⁾.

3 — Kültürün Aktarılması

Bir kültürün gelişmesi, devamlı olarak yaşanması için de yeni nesillere aktarılması, intikâl ettirilmesi gerekmektedir. Eğer kültür intikâl ettirilmezse, nesiller eridikçe, kültürün toplum üzerindeki hakimiyeti de gittikçe yeni yeni kültürlerle yerini terk edecektir. Bu kaçınılmaz bir süreçtir. İşte toplum yok olmak istemiyorsa kendini sürekli yenilerken, kültürünün aslî unsurlarını da gençlere aktarmalıdır. Bu ise ancak yaygın ve

(9) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 143.

(10) Yusuf Has Hâcib, **Kutadgu Bilig**, Çev. Reşid Rahmeti Arat, Ank., 1974, s. 32.

(11) Kodaman, A.g.m., s. 592.

sürekli bir eğitim politikası ile mümkündür. Eğitimin görevi mevcudu muhafaza olduğu kadar, gelişme ve yenileşmeyi de sağlamadır. Dolayısıyla kültür problemlerinden olan yaşantı ve gelişme, eğitimin yapısı ile doğrudan ilişkilidir. Kültürün yaşanması için de gelişmesi için de eğitimin bu yolda organize edilmesi gereklidir.

Atatürk'e göre eğitim siyasetinin temeli önce cahilliği yoketmektir. Bir yandan eğitimdeki gelişmelerle cahillik yok edilirken diğer yandan da ekonomik ve teknik gelişme sağlanacaktır. Bu işe her şeyden önce gençliğin yetiştirilmesi ile mümkündür. Hayat bir ilerleme ve dinamizmdir, gençlik de bu ilerleme ve dinamizmi takip edecek tek varlıktır. Bu sebeple Türkiye'nin eğitim ve öğretim siyasetini, her düzeyde, tam bir aydınlık ve hiçbir şüpheye yer bırakmayacak bir açıklıkla belirlemek ve uygulamak gerekir. Bu siyaset her anlamıyla millî bir karakterde olmalıdır. Şimdiye kadar takip edilen metodlardan dolayı milletimizin geri kaldığı dikkate alınarak, her türlü yabancı etkilerden uzak olmak üzere, eğitimimiz kültürümüze dayanmalıdır. Kültürümüzün temeli ise milletimizin karakteridir⁽¹²⁾.

4 — Kültürel Siyaset

Devletin en önemli özelliği milletin organize gücü olmasıdır. Millî politikanın hedefi, milletin varlığını ve yücelmesini sağlamaktır. Bu demektir ki, kültürel siyaset, kültürün siyasetin emrine girmesi değil, siyasetin kültüre dayanmasıdır. Kültüre dayanmadan yapılan politik uygulamalar millettten destek bulmaz. Bu işe dış dünyaya karşı toplumunun sınırsız desteğini kazanması gereken hükümetleri zayıflatır. Kurtuluş Savaşının nice imkânsızlıklara rağmen başarılmasının sırrını burada aramak gerekir. Atatürk, «Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür» derken kültürün politikaya hakim olması gerektiğini vurgulamış oluyordu. Zira artık çağımızda ilkel-sömürge sistemleri yerine daha modern olan kültürel, siyasî sömürge metodları uygulanmaktadır. Artık hiçbir ülke kolay kolay bir başka ülkeyi askerî yollarla sömürgeleştirmeyi tercih etmemektedir. Günümüzde çarpışanlar fikirler, kültürler ve bunlarla ilgili uygulamalardır. Nitekim pek çok ülke kendi kültürünü yaymayı bir ülkü haline getirirken, rakip kültürleri yok etmeyi de görev saymaktadır.

«Herhangi bir yabancı kültür ne kadar yüksek bir seviyeye erişirse bu kültürün en şuurlu olduğu kesimi yok etmek çabaları da o kadar yoğun olmalıdır. Bugün Batı'da kendi kültürünün şuurunda olmanın doğura-

(12) Hüseyin Cevizoğlu, Atatürkçü Düşünce ve Sonuçlar, Ankara, 1980, s. 77.

(13) Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, İstanbul, 1971, s. 36.

cağı tehlikeler, farklı çeşittendir. Kültürümüzle ilgili bir şeyler yapmak için sahip olduğumuz motifler, şuurlu bir şekilde politik değildir. Bu arzumuz, kültürümüzü pek sağlıklı bulmadığımız için, onu geliştirmek mecburiyeti hissetmemizden doğar»⁽¹⁴⁾.

Batı'nın kendi kültüründen endişe duyarak takip ettiği bu politika, Rusya tarafından çok daha geniş boyutlarda ve sistemli olarak takip edilmektedir. Nitekim Rusya, kültürü bilerek siyasî bir şekilde yönlendirerek hakim olmak istediği toplumların kültürüne saldıran ilk modern ülkedir⁽¹⁵⁾.

Rusya'nın böyle düşünmesinin sebebi kendi kültürünü üstün olarak görmeye dayanır. Nitekim Sovyetler Birliği'nin nüfuzlu şahsiyetlerinden olan A.R. Zhadanov, Eylül 1946'da *Pravda*'da şunları yazmaktaydı: «Elbette bizim edebiyatımız burjuva sisteminden çok yüksek olan sistemimizin akisidir. Burjuva kültüründen fevkalâde yüksek olan bu kültürün, cihanşümûl bir ahiâk telkini maksadıyla diğer halklara öğretilmesi hakkına sahibiz. Bizim gibi bir millet nerede bulunur?». 27 Haziran 1947'de yine *Pravda* şöyle yazıyordu: «Şüphesiz dünyanın sanat merkezinin halen Moskova olduğunu söyleyebiliriz. Moskova en dikkate değer tekniğin, en yüksek manevî manâya sahip insanların, en modern sanat düşüncelerinin ışıklarını yayan bir ocaktır». «Bu harikulâde kültür aslâ geçmişte bu kadar güzel olmadı. Bu kendisini ifade etmeye lâyık bir vasıta buldu: Rus dili. Gelecek Rus dilindedir, çünkü bu dil sosyalizmin dilidir» diye *Moskovsky Komsomolets*, 6 Mart 1945'te yazıyordu⁽¹⁶⁾.

Böyle bir dünyada bir kültürün kendini koruyabilmesi ancak devletin, kendi siyasetini kültürünün temellerine uygun şekilde düzenlenmesi ile mümkündür. Atatürk'ün şu sözleri bu bakımdan oldukça dikkat çekicidir: «Türkiye bir maymun değildir ve hiçbir milleti taklit etmeyecektir. Türkiye ne Amerikanlaşacak ne de Batılılaşacaktır; o sadece özleşecektir» (29.10.1930)⁽¹⁷⁾.

5 — Kültürel Değişme

Kültür Problemleri içinde en tehlikeli bir toplumun, başka toplumlar karşısında kendisini, aşağı ve hor görerek, başka bir topluma ait kültür fenomenlerini almak istemesidir. Özellikle İbni Haldun'un dediği gibi, siyasî veya askerî yenilgilerden sonra kendi kültürünü yetersiz bularak onu reddetmek en hatalı yoldur. Günümüzde böyle bir tehlike gayet ağır-

(14) T.S. Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, 1981. s. 100.

(15) *A.g.e.*, s. 100.

(16) Hans Kohn, *Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği*, Ter. A. Oktay Güner, İstanbul, 1983, s. 240-241.

(17) *Yediyıldız*, *A.g.m.*, s. 541.

lıkları olarak görünmektedir. Tıpkı Osmanlı Devleti'nin son yıllarında olduğu gibi.

Batı Dünyası elindeki sınırsız teknik ve kültürel imkânlarla kendi kültür ve medeniyetini çağdaş, diğerlerini çağdışı ve gerilik mahsulü olarak göstermek suretiyle millî kültürümüzü tehdit etmektedir. Hatta çoğu zaman Batı medeniyetinin kabul edilmesinin kaçınılmaz olduğu vurgulandıktan sonra, bir toplum isterse Batı medeniyetini kabul ettiği halde kültürünü muhafaza edebilir denilmektedir. Ancak bu açık bir propagandanın başka bir şey değildir. Gerçekte ise kültür ile medeniyet unsurlarını birbirinden ayırmak zor, hatta imkânsızdır.

«Tek bir cemiyet veya milletin kültürüne ait unsurlarla medeniyetine ait olanlar birbirine o surette sıkı sıkıya bağlanmış, kenetlenmiş, kaynaşmış ve öyle bir bütün teşkil etmişler ki, hangilerinin kültüre ait olduklarını ayırmak güçtür»⁽¹⁸⁾.

Medeniyet ile kültür arasındaki bu yakın ve ayrılmaz ilişki yüzündendir ki; «medeniyet unsurlarını değiştirmeye mecbur olmaksızın inançlarını değiştirmek henüz hiçbir kavme nasip olmamıştır. Yeni bir umumî inanç kabul edinceye kadar bir kavim medeniyetinin unsurlarını değişikliğe uğratar ve o zamana kadar zarurî olarak anarşi içinde yaşar. Umumî inançlar, medeniyetlerin en lüzumlu dayanaklarıdır; onlar fikirlere yön verirler.»⁽¹⁹⁾.

Bütün unsurlarıyla bir kültürün değiştirilmesi için karşı kültürün her bakımdan çok üstün olması gerekir. Halbuki bugün Batı kültürünün üstün olduğu fikri çoktan terkedildi, bununla da kalmayarak Batı Dünyasının kültürel bakımdan harap olduğunu düşünenler dahi var.

«André Malraux'ya göre Batı Medeniyeti tamamen radikaldir, kişilikle yıkılıp harap olmuştur»⁽²⁰⁾.

«İçinde bulunduğumuz kültürel safhanın bir gerileme devri olduğunu tereddüt etmeksizin iddia edebiliriz. Bugünkü kültür standartlarının elli yıl öncekilere daha düşük bir seviyede olduğunu söyleyebiliriz. Bu gerilemenin delillerini kültürün her dalında görmek mümkündür. Kültürdeki bu çökmenin daha da ileri bir safhaya ulaşmaması için bir sebep göremiyorum. Hatta, kültürümüzden hiç eser kalmayacak bir devrin bile olabileceğini söyleyebiliriz»⁽²¹⁾.

(18) Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, s. 43.

(19) Gustave le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul, 1974, s. 141.

(20) Hüseyin Gümüş, *André Malraux ve Kültür Problemleri*, Erzurum, 1975, s. 44.

(21) T.S. Eliot, *A.g.e.*, s. 8-9.

O halde Atatürk'ün dediği gibi Batıyı taklit etmenin hiç bir ilmi ve mantikî tarafı yoktur. Kendi millî kültürümüzü korumak ve çağdaş hale getirmek asıl hedef olmalıdır.

6 — Kültür ve Bilimsel-Teknolojik Gelişme

Çağımızda bilimsel-teknolojik gelişme yüzünden birçok toplumda buhranların ortaya çıkması kültür hayatını derinden etkilemektedir. Zira **Sanayi İnkılabı** ile başlayan maddî gelişme adeta bir **teknoloji şoku** doğurmuştur. İnsan şimdi doğduğu günlere oranla 32 kat, M.Ö. 1500 yıllarına nazaran 1000 kat daha hızlı ve rahat yaşamaktadır. Bu sür'at ve gelişme içinde insanın, kendisini yitirdiği, kendi benliğini aradığı görülmektedir. Zira sanayi toplumunun yöneticisi için ideal vatandaş, bir makina parçası gibi problem çıkarmayan, hata yapmayan, daima itaat eden insandır. Böylece toplumlar, fikir üretmekten kaçınmak, kişiliği kalıplaşmak gibi bir tehlike içerisine düşmekten kurtulamazlar. Bu ise kültürün yıkılmasına yol açabilecek bir süreçtir. O halde **teknisizm** adıyla adeta yeni bir din hüviyetine bürünen bu gelişme ile kültür arasındaki denge nasıl sağlanmalıdır? Hangi kültür ile bilimsel-teknolojik gelişme arasında uyumsuzluk, dengesizlik vardır? Her kültür için aynı şey sözkonusu mudur? Bazılarının dediği gibi Türkiye de bir sanayi toplumu olursa aynı problemlerle karşılaşır mı? Yoksa bu problemlerle karşılaşmamak için sanayileşmekten vazgeçmek mi gerekir?(²²)

Bütün bu sorulara karşılık ilmin gelişmeye başladığı tarihlere baktığımızda bilimsel-teknolojik gelişmeyi sağlayan temel unsurun kültür olduğunu görüyoruz. Yani kültür müsbet düşünceyi düşünce de teknolojik gelişmeyi meydana getirmektedir.

«Avrupalıların istihsal ve imalatı artırmaya gösterdikleri a'âkanın asıl sebebi geniş kitlelerin ucuz mal almasından ziyade İktisadî olmayan görüşlere dayanıyordu. Reform'u savunan risâlelerin çok istenmesi, her sınıftan insanı protestanlığa giden Luther disiplinine sokmak içindi. Dine herkesi ilgilendiren bir iş olarak bakılıyordu. Dinî liderler mümkün olduğu kadar çok risâle dağıtmak suretiyle, Hıristiyanlığın çıkışından beri Batı Avrupa hayatında ön planda gelen bir gaye uğrunda yeni vasıtalar kulllanmış oluyorlardı...»

Sanat ve dinden gelen pek çok telâkkiler, ortaçağ başındaki Avrupalıların ömürlü istihlâk mallarında, katedrallardan ve pencerelere konan çarmlıklardan dolaplara ve ev eşyasına kadar her şeyde takip ettikleri modalara bir yön vermişti»(²³).

(22) Geri kalmış bir topluma teknolojinin girişiyle ortaya çıkacak gelişmeler için bkz. Yediyıldız, A.g.e., s. 531 v.d.

(23) John Nef, **Sanayileşmenin Kültür Temelleri** Çev. Erol Güngör, İstanbul, 1980, s. 63-64.

Öyleyse bilimsel-teknolojik gelişme ile kültür arasında bir problem çıkmaması gerekirdi. Ancak bu, kültür ile bilimin ilke ve sonuçları arasında bir uyum olması halinde doğrudur. Eğer objektif olan, kuralları değiştirilemeyecek olan bilim ve teknoloji arasında bir çekişme olursa bu takdirde insan iki tercihle karşı karşıya kalır, ya kendi kültürünün prensiplerini seçer ya da bilimin verilerini. İşte asıl mesele burada düğüm- lenmektedir. Gerçekten de Batı dünyasının başlangıçta bilimsel-teknolojik gelişme ile arası iyi olmamıştır. Ortaçağda Avrupa insanının hayatına hakim olan kilisenin dogmaları müsbet ilim ile çatışınca dinî otorite kendisini haklı ilan edip bilime karşı koydu. Ancak bu durum uzun vadede kültürün darbe yemesi ve bilimin zaferiyle sonuçlandı. Nitekim bilimsel gelişme de ancak kilise otoritesinin gündelik hayattaki etkisinin azalmasından sonra mümkün olabildi⁽²⁴⁾. Halbuki Türk dünyasında bir Galile, Kopernik dramı yaşanmadığına göre gelişmenin Türk Kültüründe Avrupa'daki gibi bir buhrana sebep olmayacağına hükmedilebilir. Zaten «Bilim ve Teknolojinin tehlikesi bizatihi kendisinden ileri gelmeyip onun insanî olmayan bir şekilde uygulanmasından doğmaktadır»⁽²⁵⁾.

Bu aşamada Türkiye'nin yapması gereken bilimsel-teknolojik gelişmeden korkmak değil, tersine mesele üzerinde çok boyutlu inceleme ve araştırma yapmaktır. İlk iş kendi bünyesini koruyarak dış dünyadaki gelişmenin nasıl temellük edilebileceğinin tesbit edilmesidir. Bunun için de önce kendi öz kaynaklarını tanımak, tahlil etmek, sonuçlar çıkarmak, sonra da bütün ilimlerdeki gelişmeleri öğrenip ikisini bir arada değerlendirmektir. Her kültür, geçmişten veya dışarıdan iktibaslar yapar, önemli olan bunu uygun bir tarzda tanzim edebilme ve kendi sistemiyle bütünleştirebilme gücünün yitirilmemesidir.⁽²⁶⁾.

TÜRK İNKILÂBININ HEDEFLERİ

Kültür problemlerini böylece belirledikten sonra, bu problemlerin çözümlenebilmesi için Atatürk'ün sunduğu çözüm yolları üzerinde durmak gerekir. Atatürk'ün öncülüğünde yapılan Türk İnkılâbı, asıl olarak bu problemleri çözmek maksadına dayanmaktadır.

(24) A.g.e., s. 21'de «İnsan kendi meleklerini duyularla kavranan şeylere daha çok teksif ettikçe, bugün ilmi araştırma sahasına giren elle tutulur gerçeklere daha çok öncelik verdikçe, mukaddes kitabı kilisenin gerçekteki faaliyetlerine uygun bir şekilde yorumlamak da zorlaşıyordu» denilmektedir. Avrupa'da meydana gelen dini bölünmenin tekniğin gelişmesini sağladığı yolunda bir hüküm için bkz. T.S. Eliot, A.g.e., s. 73.

(25) G. Volkov, «İnsan ve Bilimsel-Teknolojik Devrim», Bilim ve Teknik, Cilt X, sayı 115, s. 16.

(26) Yediyıldız, A.g.m., s. 536-537.

1 — Her Bakımdan Bağımsız ve Hür Bir Millet

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki yabancı hakimiyetinin sebep olduğu acıları en iyi şekilde bilen ve yaşayan Atatürk ile inkılâp kadrosunun büyük önem verdiği hedef bağımsızlık ve hürriyettir. Nitekim Milli Mücadelenin dayandığı temel felsefe bu idi : «Temel ilke, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklâl ile sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, istiklâlden yoksun bir millet, medenî insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye lâyık görülemez.

Yabancı bir devletin koruyup kollayıcılığını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez.

Halbuki, Türk'ün haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!..⁽²⁷⁾

«Türkiye halkı, yüzyıllardan beri, hür ve bağımsız yaşamış ve bağımsızlığı hayati bir gerek saymış bir milletin evlatlarıdır. Bu millet istiklâlsiz yaşayamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır»⁽²⁸⁾.

2 — İç ve Dış Düşmanlara Karşı Milli Birlik ve Beraberlik

«Devletin bütünlük ve bağımsızlığını tehdit eden insanlık dışı birtakım tutkular, hiçbir hakka dayanmaksızın topraklarımıza yöneltilen saldırılar ve tehlikeler karşısında, millet birleşme gereği duymuştur»⁽²⁹⁾.

«Millî Mücadeleyi yapan doğrudan doğruya milletin kendisidir, milletin evlatlarıdır. Millet analarıyla, babalarıyla, kızkardeşleriyle mücadeleyi kendisine ülkü edindi»⁽³⁰⁾.

«Bu kadar yas ve felâketler geçirdikten sonra artık Türk öğrenmiştir ki, yurdunu yeniden yapmak ve orada mutlu ve hür yaşayabilmek için, egemenliğine sahip olmak ve cumhuriyet bayrağı altında bütün evlatlarını toplu ve dikkatli bulundurmak gerekmektedir»⁽³¹⁾.

(27) Nutuk, Cilt I, Haz. Z. Korkmaz, Ankara, 1984, s. 9-10.

(28) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, s. 35.

(29) A.g.e., III, s. 7.

(30) A.g.e., II, s. 231.

(31) Cevizoğlu, A.g.e., s. 40.

3 — Milletın Hakimiyetine Dayalı Sürekli ve Yaygın Demokrasi

Atatürk'ün Türk milletinin yeniden yönelebilmesi için uygun gördüğü idare şekli demokrasidir. Atatürk'e göre; «Bizim milletimiz aslında demok-rattır, Kültürünün, geleneklerinin en derin geçmişe ait evreleri bunu doğ-rular. Bizim yapabileceğimiz birşey varsa, bu tabii karakterin gereklerini, sun'i olarak önlemek isteyenleri, ortadan kaldırmaktır»⁽³²⁾. Türk tarihinde birçok örneği bulunan bu idare şekli aynı zamanda, «Bu ülkenin ihtiyaç-larına ve toplum hayatına en çok ve en güzel uyan yönetim tarzıdır»⁽³³⁾.

4 — Çağdaş Medeniyet Seviyesine Ulaşmış Bir Toplum

«Bilirsiniz ki, dünyada her toplumun varlığı, değeri, hürriyet ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yaratacağı medeni eserlerle orantılıdır. Me-deni eser yaratma yeteneğinden yoksun toplumlar, hürriyet ve bağımsızlıklarından soyunmağa mahkûmdurlar. İnsanlık tarihi baştan başa bu de-diğimi doğrulamaktadır. Medeniyet yolunda yürümek ve başarılı olmak ha-yat şartıdır. Bu yol üzerinde duranlar veyahut ileriye değil de, geriye bakmak cahillik ve dalgınlığında bulunanlar, dünya medeniyetinin coşan seli altında boğulmağa mahkûmdurlar»⁽³⁴⁾.

Çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmaya büyük önem veren Atatürk, daha 9 Eylül 1922'de, Yunanlının İzmir'den kovulduğu gün şöyle söyle-mekteydi: «İlim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrâk etmek ve terakkilerini zaman ile takip eylemek şarttır».

5 — Batıl İnançlardan Arındırılmış Bir Kültür Sistemi

Osmanlı Devleti'nin geri kaldığı dönemlerde, Türk Kültürü içerisine pek çok hurafeler ve batıl inançlar girmiş olduğundan Atatürk'ün en büyük amaçlarından biri de bu hurafeleri kültürden temizlemektir. Böylece «Türkiye Cumhuriyeti»nin temeli olan saf ve temiz, ilmî ve gerçekçi bir kültüre sahip olunacaktır. «Dünyada herşey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en gerçek yol gösterici, bilimdir, tekniktir» diyen Atatürk, Millî Eğitimin de millî kültüre bağlı olarak icrâ edilmesini istemektedir. «Bir millî eğitim programından söz ederken, eski çağın uydurmalarından ve doğuştan gelen niteliklerimizle hiçbir ilgisi bulunmayan yabancı fi-

(32) A.g.e., s. 14.

(33) Atatürk'ün Söylev ve Demeceleri, II, s. 79.

(34) A.g.e., s. 181.

kirlerden, doğan ve batıdan gelebilecek bütün etkilere tamamiyle uzak, millî ve tarihî karakterimizle uyuşan bir kültür kastediyorum. Çünkü millî karakterimizin tam olarak gelişmesi, ancak, böyle bir kültürle sağlanabilir. Herhangi bir yabancı kültürü, şimdiye kadar takip edilen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür, temelle orantılıdır, o temel de milletin karakteridir»⁽³⁵⁾.

6 — Sade ve Samimî Bir Dinî Hayat

«İnsanlar, yalnız maddî değil, aynı zamanda, bu maddî güç içinde yer alan manevî gücün de etkisindedir. Milletler de, böyledir... Manevî güç ise, özellikle bilim ve inanç ile yüksek bir surette gelişir»⁽³⁶⁾.

Türk halkının dinî hayatının sade ve samimî bir surette düzenlenmesini isteyen Atatürk; «Türk Milleti daha dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, bizzat gerçeğe, nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum»⁽³⁷⁾.

7 — Millî ve Milletlerarası Barış

«Dış işlerinde açık ve dürüst olan siyasetimiz, özellikle barış fikrine dayanır. Milletlerarası herhangi bir meselemizi barışçı yollardan çözümlenmeyi aramak, bizim yarar ve anlayışımıza uyan bir yoldur»⁽³⁸⁾.

«Ülkemizi her gün daha çok güçlendirmek, her alanda her türlü ihtimallere karşı koyabilecek bir halde bulundurmamak ve dünya olaylarının bütün gelişmelerinin büyük uyanıklıkla takip etmek barışsever siyasetimizin dayanacağı esasların başlangıcıdır»⁽³⁹⁾.

8 — Her Alanda Millî Politikanın Takibi

«Yüzyıllardan beri, Türkiye'yi yönetenler, çok şey düşünmüşler, fakat, yalnız birşeyi düşünmemişlerdir. Türkiye'yi... Bu düşüncesizlik yüzünden, Türk yurdunun, Türk milletinin uğradığı zararları anlatacak bir tarzda giderebiliriz. O da artık Türkiye'de, Türkiye'den başka birşey düşünmemek...»⁽⁴⁰⁾

«Bizim açıklık ve uygulama yeteneği gördüğümüz siyasal meslek, millî siyasettir. Dünyanın bugünkü genel şartları ve yüzyılların dimağlarda ve karakterlerde oluşturduğu gerçekler karşısında, hayalci olmak kadar büyük hata olmaz. Tarihin söylediği budur. Milletimizin güçlü ve mutlu,

(35) A.g.e., s. 16-17.

(36) Cevizoğlu, A.g.e., s. 76.

(37) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, s. 70.

(38) A.g.e., II, s. 361.

(39) A.g.e., I, s. 412.

(40) A.g.e., II, s. 180.

kararlı yaşayabilmesi için, devletin tamamıyla millî bir siyaset takip etmesi ve bu siyasetin iç yapımıza tamamen uygun ve dayanır olması gereklidir»⁽⁴¹⁾.

Görüldüğü gibi Atatürk, her alanda, yani ekonomik, adlî, askerî, sosyal, eğitim gibi toplulu ihtiyaçlarını tatmine yönelik uygulamalarda mutlaka millî ihtiyaç ve imkânların değerlendirilmesi suretiyle politikalar tesbit edilmesini istemektedir. İşte bu anlayışın tatbiki ile Türkiye'nin kültür problemlerini çözmesi mümkündür.

9 — Sömürgeciliğin İnsanlık Suçu Sayılması

Türk İnkılâbının gerçekleşmesini istediği temel hedeflerin içerisine bu maddeyi de katmak mümkündür. Türk İnkılâbı, siyasî, askerî, politik ve ekonomik sömürgeciliğe karşı çıkışın en açık ve kesin ifadesidir. Çağımızın sömürgeci düşünceleri artık reddetmeye başladığı gözönüne getirilirse, bu konuda inkılâbımızın ileride meydana gelecek olan gelişmelere öncülük ettiğini görmekteyiz. Atatürk'e göre; «Hakların en birincisi, yaşama hakkıdır. Diğer bütün haklar ve bu haklara karşılık görevler, hep bu yaşama hakkına dayanır. Ancak şüphesiz, insanın yaşama hakkı, onu diğerlerinin yaşama hakkına saygılı olmak göreviyle bağlar»⁽⁴²⁾.

«Dış siyasetimizde başka insanların, devletin haklarına saldırı yoktur. Ancak, hakkımızı, hayatımızı, namusumuzu savunuyoruz ve savunacağız. Çağdaş medeniyetin, devletlerarası ilişkilerde ortaya attığı yüce, en temiz emel ve düşüncelerin bir özeti demek olan —her milletin kendi kaderine kendisinin hakim olması hakkını— biz yeryüzünde yaşayan milletlerin hepsi için tanıyoruz»⁽⁴³⁾.

SONUÇ

Bu kısa inceleme ile ortaya çıkan gerçek şudur ki, milletler kendi kültürlerine sahip olabildikleri ölçüde, kendi kültürlerini hayat sahasına tatbik edip yaşayabildikleri, geliştirebildikleri ve dış saldırılara karşı koruyabildikleri nisbette varlıklarını sürdürebilirler. Tarihinde bu bakımdan yer yer pek acı tecrübeler geçiren Türk milletinin sahip olduğu kültür, her türlü dış taarruzları başarı ile savuşturacak bir kabiliyet ve yeterliktedir. Atatürk'ün belirlediği, tavsiye ettiği hedeflere varma yolunda girişilecek teşebbüsler, aynı zamanda, Türk Kültürünün karşısına çıkması muhtemel problemleri de çözecektir.

(41) Nutuk, II, s. 436.

(42) Afet İnan, A.g.e., s. 29.

(43) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, s. 229.